

KRZYWY (286) *ai*

krzywy (178), **krzyw** (108) [w tym: na krzyw, na krzywo (2); w znac. 4. (100)]
comp [krzywdszy].

sg m N krzyw (88), krzywy (45), [krzywdszy]; ~ (*praed*) krzyw (88), krzywy (11); krzywy *KochSat*, *KochZg*, *KochPieś*, *ZawJeft*; krzyw : krzywy *RejKup* (5 : 5), *RejZwierc* (16 : 1), *KochPs* (1 : 1); ~ (*attrib*) krzywy (34). ◊ *G* krzyw(e)go (2). ◊ *D* krzywému (4); -ému (1), -(e)mu (3). ◊ *A* krzywého (2), krzywy (1). ◊ *I* krzywem (4) *KochSz*, *KochPam*, *Calep*, *KlonWor*, krzyw(e)m (1) *RejPs*. ◊ *L* krzywem (1). ◊ *f N* krzywą (15), krzywa (8), krzyw(a) (2); ~ (*praed*) -a (8), -ą (5); -a *BierEz*, *RejWiz* (2), *BielSat*, *RejZwierc*, *PaprpPan*, *BielRsozm*; -ą *RejFig*, *BielKron*, *GrzepGeom*, *GrabowSet*; -a : -ą *RejZwierc* (1 : 1); ~ (*attrib*) -ą (9), -a (1), -(a) (2); -ą : -a *Mącz* (5 : 1). ◊ *A* krzywą (2). ◊ *I* krzywą (6). ◊ *L* krzyw(e)j (1). ◊ *n N* krzywo (7), krzyw(e) (2); ~ (*praed*) -o (7) *KochZg*, *RejZwierc*, *BielSpr*, *BudBib*, *KochPieś* (3); -(e) (1) *RejKup*; ~ (*attrib*) -(e) (1). ◊ *G* krzyw(e)go (4). ◊ *I* krzywem (1) *RejZwierc*, krzyw(e)m (1) *ModrzBaz*. ◊ *pl N m pers* krzywi (36). *subst m* krzyw(e) (5), krzywy (1); ~ (*attrib*) -(e) (3); ~ (*praed*) -(e) (2) *PatKaz III*, *Mącz*, -y (1) *RejZwierc*. *f* krzywé (7), krzywy (2) *GórnDworz*, *RejZwierc*; -é (3), -(e) (4). *n* krzyw(e) (2). ◊ *G* krzywych (8). ◊ *A m pers* krzyw(e) (1). *subst* krzywé (19); -é (4), -(e) (15). ◊ *I m* krzyw(e)mi (2). *f* krzywémi (2); -émi (1), -(e)mi (1). *n* krzyw(e)mi (1). ◊ *L* krzywych (1). ◊ *sg m A skostn* na krzyw (1). *n A skostn* na krzywo (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Nieprosty, nierówny; curvus Mącz, Calag, Calep, Cn; pravus Mącz, Cn; distortus, obliquus, procurvus Calep Cn; tortus Mącz; recurvus Calep; anfractus, conflexus, flexus, incurvus, indirectus, limulus, limus, obstipus, pandus, sinuosus, torvus Cn (112) : BibRadz Eccli 1/15; Tortus, quod non est rectum, sed flexum. Krzywy Mącz 459b, 320a; Calag 318b; Curvesco – Krziwim fzie ftaie. Calep 280b, 280b, 334b, [714]b, 853a, 901a.*

W przeciwstawieniu: »krzywy ... prosty« (4): *MurzNT Luc 3/5*; położę ciemności przed nimi miałtho światłości [!]/ y krzywo miałto proftych [et prava in recta] *Leop Is 42/16*; Rectus et obliquus contraria, Proftý á krziwy. *Mącz 348d; BudBib Is 40/4.*

Przysłowie: czego krzywego gdy kto s prętká/ á yákoby scínáyac zęby/ á nye z lekká náprałfca/ rychley fnađ złomi niż náprosći. *GliczKsiąż G.*

α. *W funkcji rzeczownika:* »krzywe« = coś krzywego (1) : *Dirigo – Naproszczam, z krziwego proste czynię. Calep 327b.*

a. *Wygięty, zagięty, pochylony; aduneus Murm, Mącz; uncus Mącz, Calep; camurus Mącz; incurvus Vulg (52) : PatKaz III 121v; Volucres aduncae, carnivorae. Vogel mit krummen klowen vnnđ fchneblen dye ru fleifch effen Wfelcy ptacy fkrzywemy nofy co furowe myęfo yedzą Murm 81, 62; RejWiz 4, 128; RejFig Cc7v; RejZwierc 103; Iudyta vrodziłá fyná imieniem Bolefláwá Krzywoułtego/ od krzywych vlt przezwánego. BielKron 349; Camura cornua, Krzywe rogi Mącz 33a, 10a, 33a, 75b, 116d, 136a [2 r.] (12); GórnDworz li6; RejZwierc 133, 230; StryjKron 230; KochPam 82; KochPieś 21; KochSob 63; KochProp 6; Calep 280b, 466a, 609b, [1135]a; Sośnie fię krzywe rodzą: y gárbáte láfy KlonWor 4.*

W przeciwstawieniu: »krzywy ... prosty« (3): *FalZioł* V 35; *CHociay kęł nogá krzywa/ ále profita cnotá RejZwierz* 52v; *BielSpr* 69.

W porównaniach (8):

Jako comparandum (1): *A gdy iuż tám w tych zacnych á obyczáynych kráioch będziefz/ nie roścze iáko krzywa łófná w boru RejZwierz* 18.

Jako tertium comparationis (7): *Bylá też Kometá ktorá zowá Cerácýás/ krzywa iáko rok BielKron* 117; *Krzywy rożek na xtałt trąby v Egiptów Mącz* 397b, 117b, 502b, c; [*były grotty*] *ieden krzywy iáko hak/ á drugi profty BielSpr* 69; *Calep* 406b.

W charakterystycznych połączeniach: *krzywe(-y, -a) drzewo* (2), *kosa* (2), *nogi* (5), *nos* (4), *palce* (2), *usta*.

Zwrot: *peryfr.* »krzywe kości napraszczać« = *uzdrawiać chromych* (1): *Co dziwow czynili fwięci Ze vmárle ożywiáli Krzywe kości naprałszczáli RejRozpr* B3.

Wyrażenia: »krzywy okręt« [*o statku z zakrzywionym dziobem*] (1): *boś muśiał iść/ morzem/ Nie takim/ iákie krzywym okrętem więc porzem KochPam* 83.

peryfr. »śludzy z krzywemi wąsmi« = *prawdopodobnie hajducy lub kozacy* (1): *Ano cie iuż przyiaciele nówiedzác poiádą/ iuż łług s krzywemi wąsmi muśiłz więcęcy chowác niżlic pothrzebá/ iużci onych kur częgoś nie dofkubł oštátek pobiją RejZwierz* 72.

peryfr. »krzywe żelazo« = *kosa* (1): *w ktorým [lecie] też w gorácości ięgo gdy iuż włytykich rzęczy co Wiofná záczełá dokona/ ludzie niemáley pracey z owemi krzywemi żelázy vżywáią. RejZwierz* 171v.

Zestawienie: »krzywa trąba« [*szyk 1 : 1*] (2): *Lituus, Rożek/ áłbo krziwa trąbá/ Pufan. Mącz* 196a; *WisznTr* 21.

Szereg: »zgarbiony i krzywy« (1): *Ale rolnik opátrzny lichwiarz ípráwiedliwy: Kopa/ leżie zá pługiem zgarbiony y krzywy. KlonWor* 77.

Wyrażenia przyimkowe: »na krzyw« (1): *Będą záczmiony oczy gich izby niewidzieli/ y grzbiet gich zawždy nakrzyw [et dorsum eorum semper incurva Vulg Ps 68/24]. TarDuch* A7.

W przę (1) : *Dżiś z tym Miefzáńcem dżierzeń choć ma ręce krzywe/ Przeto czerpác nie może gdzie łą Zrodłá żywe. Iutro zálię drugięgo pirzchliwie fię chwytać/ O nowych opiniách napilniey fię pytác. Prot* B2.

b. *Nierówny, kręty, wijący się; pełen załomów, o nierównej powierzchni; flexuosus, obliquus, tortuosus Mącz, Calept Cn; tortus Calep; meandratus Cn (32) : BielKron* 292v; *Flexuosus mons, Góra rozmáycie krziwá albo záłomiłta. Mącz* 129d, 129d, 203c [2 r.], 459b [2 r.]; *Zásię nie profité Lineae, iedny łą Okrągłe/ drugie łą Zátoczóné/ drugie Krzywé: á infzé króm tych/ zowá Zámotáné. GrzepGeom* C2; *Krzywa [linea] ięłt/ która przedšie idzie vnołżąc łye y ná tę y ná owę łtronę. GrzepGeom* C2, C2; *Huczy morze popędliwé/ Biją wáły w brzęgi krzywé KochPs* 69; *KochFr* 52; *KochSz* B3v; *ZawJeft* 37, 40; *Calep* 423a, 1074b [2 r.]; *KlonFlis* C3v, F2v, H4.

W charakterystycznych połączeniach: *krzywe skały* (2), *ścieżki*.

Wyrażenia: »krzywa droga« [*szyk 3 : 2*] (5): *Flexuosa et obliqua via, Krziwa y tám y łám fie wiyąca drógá. Mącz* 256c; *Calep* 465b; *drógami krzywými ku przekázie y łzkodzie łkładowi Sądeckiému*

ieździli *SarnStat* 966; Gdy dwu ná śmierć ofądzą/ á iednego proftą drogą á drugiego krzywą y dálszą prowadzą: nie wiele ma nád tego ten co dálszą drogą idzie. *SkarKaz* 387a; *KlonFlis* E3.

»krzywe [= *kędzierzawe*] włosy« = *tortae comae Mącz* (2); *Mącz* 459b; CHociaż to ten ná głowie miał tak krzywe włosy/ O męłtwie dobrej fławie zewsząd fłyfzę głoły. *PaprPan* Ee.

Wyrażenie przyimkowe: »na krzywo« (1): *Flexuose* – Nakrzywo mieszanie. *Calep* 423a.

W *przen* (3) : *BudBib Is* 45/2; y mieyfćá krzywe fię wyproftuią [*et erunt prava in directa*] *WujNT Luc* 3/5.

Fraza: »[czyje] ścieżki są krzywe« = *ktos postępuje niemoralnie* (1): Ktorych łćiefzki fą krzywe [*semitae eorum obliquae*]/ á oni fą przewrotnemi ná drogách fwych. *BibRadz Prov* 2/15.

c. *Ukośny; idący na ukos; obliquus Mącz, Cn* (11) : *Mącz* 256c; Y kazał Kłiędzu/ drogą Rycerzową/ Náiechąć krzywym łkokiem ná Krolową. *KochSz* B2.

W *przeciwstawieniu*: »krzywy ... prosto« (1): *ROgizius* ten Hiłzpan/ choć ma krzywe oczy/ Ale rozum ten wierz mi/ iż mu profto kroczy. *RejZwierz* 76.

Wyrażenie: »krzywe (-y) [= *zezowate*] oczy, wzrok« (2 : 1): *NA*przeciw krzywemu wzrokowi to małz czynić/ abys dziecię tak wkładała/ żeby na żadną fthronę/ ani ku gorze/ ani na ftrony nie mogło patrzeć, Iedno telko na iedno miełtche *FalZioł V* 44v, V 37v; *RejZwierz* 76.

Przen: *Niemily, nieprzyjemny; zły, gniewny* (6) :

W *przeciwstawieniu* »krzywy ... wdzięczny« (1): Ktemu też mieyfće ktore dał/ iefli práwe czyli lewe/ iefli krzywem/ czyli wdzięcznym okiem poyrzał *ModrzBaz* 56v.

Przysłowie: A tak dziwno fie świat toczy Krzywe ma fortuną oczy *RejRozpr* H4.

Zwrot: »krzywym wzrokiem upatrywać; patrzeć, pojrzyć krzywym okiem« = *toruo ocello aspectare Modrz* [*szyk zmienny*] (1; 1 : 1): oko pánłkie pilno ieft takiego [...] A złościwe ifćie krzywem wzrokiem vpátruie á ftára fie áby wykorzenił pámięć ich náziemi *RejPs* 50; Iż káždy wierny burdę/ ma z okrutnym Smokiem/ Ktory ná miłą dużę/ pátrzy krzywym okiem. *RejZwierz* 113; *ModrzBaz* 56v.

Wyrażenia: »krzywe oczy« (1): y ten Bobolá choć ma krzywe oczy/ Tylko nán pátrzy iák chętnie on do fwego łkoczy *PaprPan* R3.

»krzywa twarz« (1): A wśzákoż y tho/ y káжде ine/ gdy bywa komu czyniono s krzywą á z záfępioną twarzą/ iuż nie może nigdy tak wdzięczne być iáko owo ktore z vprzemyey ochoty á s łzczyrey miłości iednego przeciw drugiemu bywa czyniono. *RejZwierz* 96v.

Szereg: »krzywy a zasępiony« (1): *RejZwierz* 96v cf »krzywa twarz«.

d. *Nierówny, niesymetryczny* (1) : Twarz krziua, długa á fucha, człowieka znamionuie ku wżemu dobremu leniwego rozumu proftego *GlabGad* N2v.

2. *Ułomny* (3) : *PudłFr* 6 [2 r.]; Widziłz oycze, zem y ia nie przerośł obrzymá. Po tey zásię kárlicy krzywey, niewiem cobyś Miał łobie obiecować *CiekPotr* 27.

3. *Niewłaściwy, niesłuszny; fałszywy, niesprawiedliwy, zły; pravus Modrz, Calep, Cn* (22) : Nycz nyebyło krzywego przed oczyma panny maryey nycz krnąbrnego wflowye/ nycz w uczynku czego by fyą fromacz myala *PatKaz III* 149; ludzie fałfzywi/ Ná cnotliwą potwarz kładli będąc łami krzywi. *KochZuz* A3; Málóchmy my pánie krzywi/ Więcey náłzy ftáfzy łzywi *RejZwierz* 234; *CzechEp* 13; *Calep* 846a; *KlonWor* 2, 80.

W przeciwstawieniach: »krzywy ... prawy (4), prosty (2), dobry« (7): Kościół to musi łądzić/ który iako żywo Vznawał/ co w téy mierze profito á co krzywo. *KochZg* A3v, A4; *ModrzBaz* 87; *KochPs* 50; Nie máiąc áni dobrych/ áni złych ná pieczy. Kędy iego duch więnie/ żaden nie włęże/ Prawli/ krzywli/ bez bráku káżdého doięże. *KochTr* 11; iako dobré rzeczy niepobożny pfluie: Ták krzywych nie náprości/ áni nákeruie. *ZawJeft* 35; *KochFrag* 24.

W charakterystycznych połączeniach: *krzywy rozum, sędzia; krzywych naprościć.*

Wyrażenia: praw. »kauza krzywa« (1): Ktory możnością łtrálfzy ludzie łpráwiedliwe/ I kauzy złych dlužnikow promowuie krzywe. *KlonWor* 74.

»krzywa przysięga« [szyk 4 : 1] (5): *LibMal* 1548/143v [2 r.]; Kto dołtápi twéy góry/ ó włzechmocny pánie/ [...] Ten kto rękę niewinną/ y ferce záchował/ Ten kto kłámłtwá/ y krzywych przysiąg łye wárował. *KochPs* 33, 86; *KlonWor* 4.

α. *W funkcji rzeczownika: człowiek niesprawiedliwy, zły, fałszywy (2) :*

W przeciwstawieniach: »krzywy ... prawy, sprawiedliwy« (2): *RejKup* dd8v; włzytkim iednáko rzeczy przychodzą/ łpráwiedliwemu y krzywemu/ dobremu y złemu *BielKron* 81.

4. *Taki, który spowodował coś złego; winien, zasługujący na karę (149) :* Rzekł Xánt/ ielli páni krzywá/ Muścić być łpalona żywá *BierEz* D3; *OpecŻyw* 100; *RejRozpr* C2v [2 r.], E4v, F3v, G2, Hv (8); Mnie nicz w tym nie winuycie bołcie łami krzywi *RejJóz* O4, D2v, L5v, O4, P5v; *RejKup* b5, d3, n, n5, n8 (12); *RejWiz* 71v, 74v, 78, 100, 119v (11); *RejZwierz* A5, 16, 110, 129v; Kto tak żelazney głowy/ albo tak cirpliwy/ Zeby mogł włzitkich łłuchać/ i uznać kto krzywy *KochSat* B2v; *RejPos* 7, 190, 204v, 238v; iż łobie [pan] w rękaw wody náleie/ á což łługá krzyw? *RejZwierz* [78²]v, 54v, 108, 225v, 262; Wylępných tám nie ciérpią: lecz/ kto będzie krzywy / Niech łye wierci/ iáko chce/ nie zołtánie żywy. *KochPieś* 1; *KochSob* 66; *GórnRozm* B3v; *GostGosp* 112.

krzywy komu (57): *BierEz* C4; rozłádz to łam iezłicyem krzyw. *March*² D4; *RejKup* d8v, n4, y4v; *RejWiz* 12v, 19, 28, 122, 135, 161v, 165v; Nlefrálfuy łie gołpodze/ cožem ia krzyw tobie/ Dawnoć czáfu pokoiu/ każdy gárnie k łoby. *RejZwierz* A5, 84, 105; *RejAp* 155; *HistRzym* 86; *RejPos* 80, 145, 159v, 238v, 252, 252v [2 r.]; A cožci chłop krzyw? czemu onego nie łłuczłz což winien? *RejZwierz* 72v, 49 [2 r.], [78²]v, 135, [233], 262 [3 r.], Aa4v; Iednoż cnotá niecnocie záwždy wiele krzywá/ Bárzyey iey łzkodzi niżli łzálwiew pokrzywá. *PaprPan* Ff; *KochSob* 61; *CiekPotr* 35; [Ale mu krzywdłfzy był Cefarz. *BielKron* 1597/469 (Linde).] Cf *Zwrot*.

krzywy za co (1): Nuż ty mnie moy Pánie obżyw/ áczem zá złość łwą więcey krzyw/ otoż w pokoiu tę gorzkość/ vłkromiłá twoiá możność. *ArtKanc* P18v.

krzywy w czym (26): *BierEz* C4; *Diar* 45; *GliczKsiąż* I4; *RejWiz* 165v, 171; In me haec cudet faba. Ya w tym będę krzyw ya zá to mułżę vcierpieć. *Mącz* 70d, 233a, 374d, 398b, 404d; *GórnDworz* G5v, L17; Ali głownik zákupi łwiádkci kłodá piwá/ Iełzcze łtroná czyniáca/ zołtánie w tym krzywá. *BielSat* E [*idem* *BielRozm*]; łá niektorzy/ iż nietylko ná przygody/ ále y ná krothkość żywotow łwych łye frálfuią/ będąc łami w tym krzywi. *RejZwierz* 155v, B2v [2 r.], 156v [2 r.], 262 *marg* [2 r.], Aa4v [3 r.], Bbbb2v; *BielSjem* 7; *BielRozm* 32; *ZawJeft* 29.

W charakterystycznych połączeniach: *krzywy dziwno, mało (mniej) (3), wiele (więcej) (2).*

Zwrot: »być (sam) sobie krzywy« = *circumscribere se ipsum Mącz* (20): Kto zazdrościw/ ten łobie krzyw. *BierEz* O2; *RejJóz* C8v; Iuż fię to wroczić niemoże Sameż łobie krzyw nieboże *RejKup* ee5, y4; *GliczKsiąż* B3v; Bo ci iuż milcząc chodzą/ łami fię vznąli/ Ze łobie łami krzywi/ iż Bogá nie ználi. *RejWiz* 164v, 87, 163v; *Mącz* 374d; *RejPos* 144v; Každy łobie krzyw/ Kto w złey ławie żyw. *RejZwierc* 238v, B2v [2 r.], [78²]v, 156v [2 r.], 262, Bbb2v; *RejPosWstaw* 21 v; *BielSjem* 7.

Szereg: »winny a krzywy« (1): fiedlichmy my nędzni á nierowno winnieyły á krzywi tobye/ niżli oni vpádli żydowie twoi *RejPos* 252v.

a. *W funkcji rzeczownika* (6) : Przykázála iednemu dziedzinę á drugiego obwiniła o bicie. On krzywy rozgniewał fię/ vderzył kijem w ziemię trzy rázy przed nią [...] mowiąc *BielKron* 318v; *KochOdpr* B2v; V ładu niechay będzie krzyw náleżiony/ A iegóz niech mu bárzicy fzkodzą obrony. *KochPs* 168 [*idem CzahTr*], 21; *KochPieś* 46; *CzahTr* Kv.

W przen (14) : *RejWiz* 87, 100; Więc tálerze/ fwieczniki zá nim cífkáiąc potłucze/ á co tálerze ábo fwieczniki krzywy? *RejZwierc* [78²]v; Więc będzie łáiał grádowi/ dzdzowi/ łniegowi/ błothu kiedy fię vplufka/ á co defzcz ábo błoto krzywo/ á czemuś fię nie podkałał? *RejZwierc* [78²]v, [78²]v [3 r.], 107v; *GrabowSet* N.

krzywy komu (5): Lecż nam łnadż miefzek nie krzyw/ mychmy krzywi łami *RejZwierz* 110; *BielSpr* b3v; Buyné drzewo wiátróm krzywo *KochPieś* 34, 21, 29.
[*W rymie do „żywy”* (25 r.)].

Synonimy: **1.a.** *hakowaty, kręcony, pochylony, zgięty, zgarbiony*; **c.** *ukośny*; **3.** *falszywy, faleszny, kłamiwy, zły*; **4.** *winny*.

Cf **[KRZYWOGĘBY], KRZYWOGŁOZNY, KRZYWOGŁOW, KRZYWOGOLENI, KRZYWOGRANNY, KRZYWOKO, KRZYWOMYŚLNY, KRZYWONOĞI, 1. KRZYWONOS, KRZYWONOSY, KRZYWOOKI, KRZYWOPRZEDAJSTWO, KRZYWOPRZYSIĘGLY, KRZYWOPRZYSIĘSTWO, KRZYWOPRZYSIĘŻCA, KRZYWOPRZYSIĘŻNIE, KRZYWOPRZYSIĘŻNIK, KRZYWOPRZYSIĘŻNY, KRZYWOROGI, KRZYWOSZEJ, [KRZYWOSZYJATY], KRZYWOUSTY, NIEKRZYWY**

TZ